

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 2

700 ROCZNICA KANONIZACJI
ŚW. TOMASZA Z AKWINU

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelnny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzusi, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Piotr Roszak, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Ignacy Dec, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Partner Fundacja PZU



FUNDACJA

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Artur Andrzejuk)..... 9

Recenzowanie w nauce

Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk..... 11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk

Dowodzenie istnienia Boga w metafizyce Tomasza z Akwinu. Problem „drogi z przyczynowości sprawczej” (*ex causa efficientis*)..... 19

Tomasz Pawlikowski

Czy św. Tomasz z Akwinu korzystał z *De veritate* Roberta Grosseteste’a? Punkty styczne w nauczaniu o prawdzie obu myślicieli 33

Michał Zembrzuski

Metafizyka substancji duchowych w *Quaestiones de spiritualibus creaturis*..... 55

Henryk Majkrzak

Cuda Jezusa Chrystusa w objaśnieniu św. Tomasza z Akwinu..... 75

Artur Andrzejuk

Antropologia filozoficzna w teologii św. Tomasza z Akwinu..... 87

Magdalena Płotka

Tomasz z Akwinu o gniewie i jego moralnym uzasadnieniu w *S. th.* I-II, q. 46-48 i II-II, q. 158 103

Izabella Andrzejuk

Problematyka kontemplacji w tekstach Tomasza z Akwinu. Wybrane zagadnienia..... 115

Małgorzata Łuszczczyńska

Ius et lex, czyli rozważania świętego Tomasza z Akwinu nad prawem..... 129

Bartosz Zalewski

Podmiot legitymowany do tworzenia prawa według św. Tomasza z Akwinu. Próba egzegezy *Summy teologii* I-II, q. 90, a. 3 149

Adam Machowski

Aktualność filozofii politycznej Akwinaty. Ostrzeżenia epistemologiczne z XIII wieku 163

Bartosz Adamski

Gdyby miłość była konieczna. Kilka uwag o konieczności miłości i wolności Boga w dziele stworzenia według św. Tomasza z Akwinu 181

Przemysław Artemiuk

Dlaczego teolog fundamentalny powinien czytać św. Tomasza z Akwinu?..... 191

Jacek Banaś

Św. Tomasz z Akwinu o znaczeniu prawdy i mądrości oraz roli nauczyciela w zdobywaniu wiedzy, czyli co ważnego może wnieść filozof średniowieczny do współczesnej edukacji..... 215

Bożena Listkowska	
Miłość niemożliwa? Analiza ujęć relacji człowiek-zwierzę w filozofii św. Tomasza z Akwinu i tomizmie konsekwentnym Mieczysława Gogacza	227
Martyna Kozakiewicz	
Czy Joseph Ratzinger zajmował się teologią Akwinaty?	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham’s Arguments	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary	271

Edycje i tłumaczenia

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore i jego metafizyka. Wstęp do tłumaczenia	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / Metafizyka ogólna albo ontologia	291

Sprawozdania i recenzje

Dominika Rejewska	
Sprawozdanie. Sympozjum tomistyczne w 700-lecie kanonizacji św. Tomasza z Akwinu	331
Michał Zembrzusi	
Tomizm na XII Polskim Zjeździe Filozoficznym w Łodzi	343
Katarzyna Werkowicz	
Tożsamość lidera i jego etyczna formacja. Recenzja: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i>, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Wśród ksiązek o Tomaszu z Akwinu. Recenzja: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i>, tłum. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginał: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i>, London and New York 2003).	367
Ewa A. Pichola	
Realizacja zadań edukacyjnych i wychowawczych przez nauczyciela filozofii w szkole średniej. Recenzja książki Agnieszki Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i>, Warszawa 2021, s. 254	387
Nota o Autorach.....	395

Table of Contents

Editorial (Artur Andrzejuk)	9
Peer review in science	
Artur Andrzejuk's Interview with Antoni B. Stępień	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk	
Proof for the Existence of God in Metaphysics of Thomas Aquinas. Problem of "the efficient cause" (<i>ex causa efficientis</i>).....	19
Tomasz Pawlikowski	
Does St. Thomas Aquinas Used Robert Grosseteste's <i>De veritate</i> ? Common Elements in Their Teaching About the Truth.....	33
Michał Zembrzuski	
The Metaphysics of the Spiritual Substances in <i>Quaestiones de spiritualibus creaturis</i>	55
Henryk Majkrzak	
Miracoli di Gesu Cristo secondo san Tommaso d'Aquino	75
Artur Andrzejuk	
Philosophical Anthropology in Theology of St. Thomas Aquinas.....	87
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas on Anger and its Moral Justification (<i>S. th</i> I-II, q. 46-48 and II-II, q. 158)	103
Izabella Andrzejuk	
Problem of Contemplation in the Texts of Thomas Aquinas. Chosen Aspects	115
Małgorzata Łuszczczyńska	
<i>Ius et lex</i> , or the Thoughts of Saint Thomas Aquinas on Law.....	129
Bartosz Zalewski	
A Legislator According to St. Thomas Aquinas. An Attempt at Exegesis of <i>Summa theologiae</i> I-II, q. 90, a.3	149
Adam Machowski	
The actuality of Aquinas' Political Philosophy. Epistemological Warnings from the Thirteenth Century	163
Bartosz Adamski	
If Love was Necessary. A Few Words on the Necessity of Love and the Freedom of God in the Act of Creation in St. Thomas Aquinas	181
Przemysław Artemiuk	
Why a fundamental Theologian Should Read St. Thomas Aquinas?.....	191
Jacek Banas	
St. Thomas Aquinas on the Importance of Truth and Wisdom and the Role of a Teacher in Acquiring Knowledge, or what the Medieval Philosopher Can Bring to Modern Education.....	215

Bożena Listkowska	
Impossible love? Analysis of the Human-Animal Relationship in the Philosophy of St. Thomas Aquinas and Consequential Thomism of Mieczysław Gogacz	227
Martyna Kozakiewicz	
Was Joseph Ratzinger Involved in the Study of Aquinas' Theology?.....	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham's Arguments.....	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary.....	271

Editions and Translations

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore and his metaphysics. Introduction to translation	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / General Metaphysics or Ontology.....	291

Reports and Reviews

Dominika Rejewska	
Report. Thomistic Symposium on the 700th Anniversary of the Canonization of St. Thomas Aquinas	331
Michał Zembruski	
Thomism at the 12th Polish Philosophical Congress in Łódź	343
Katarzyna Werkowicz	
Leader's Identity and Ethical Formation. Review: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i> , Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Among the Books On Thomas Aquinas. Review: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i> , transl. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginal: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i> , London and New York 2003).....	367
Ewa A. Pichola	
Implementation of Educational and Pedagogical Tasks by a Philosophy Teacher in High School. The Review of the Book by Agnieszka Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i> , Warszawa 2021, s. 254	387
Note about authors.....	395

Aktualność filozofii politycznej Akwinaty. Ostrzeżenia epistemologiczne z XIII wieku

Słowa kluczowe: epistemologia polityczna, realizm poznawczy, naturalne prorocstwo, debata polityczna

Co może nam podpowiedzieć Tomasz z Akwinu, jeśli chodzi o współczesną politykę po tylu wiekach? Wszak w ciągu stuleci zmieniło się tak wiele, zwłaszcza w doktrynach politycznych, a zmiany te w ostatnim czasie, jak tego jesteśmy obecnie świadkami, przyspieszają niesamowicie. Wydawać by się mogło, że filozofia polityczna Akwinaty porządkowana wokół takich kategorii politycznego myślenia jak dobro wspólne, cnota moralna jako cel działania wspólnoty politycznej jest już dzisiaj zdecydowanie *passé*. Na pewno nie jest tak do końca, a zwłaszcza w tej części nauczania politycznego Akwinaty, którą chciałbym poruszyć w niniejszym

artykule, a której wskazania wydają się szczególnie aktualne dzisiaj, gdy zwłaszcza sfera polityczna ludzkiej aktywności doświadcza potężnego kryzysu racjonalności.

Dlatego moje przedłożenie chciałbym skoncentrować na kwestiach poznawczych, epistemologicznych. Są one kluczowe dla filozofii politycznej, a w samych pismach Tomasza z Akwinu specjalnie poświęconych rozważaniom politycznym są praktycznie nieobecne (oprócz krótkich uwag w *De regno* czy w *Objaśnieniu do „Polityki”* na temat związków pomiędzy racjonalnością człowieka a jego zdolnością do życia społecznego i politycznego).

Ks. dr Adam Machowski, wykładowca filozofii i etyki w Akademii Jagiellońskiej w Toruniu, kapłan Diecezji Toruńskiej.

Trzeba zatem je odnaleźć w innych jego dziełach. Zarówno myślenie polityczne Akwinaty, jak i jego eklezjologia znajdują się, jak pisze François Dauget, w stanie rozproszonym w całości jego nauczania¹. Tak też jest z kwestiami

teoriopoznawczymi odnoszącymi się do filozofii polityki, które znajdujemy w innej częściach nauczania Tomasza, a które on odnosi bezpośrednio do sfery politycznej aktywności człowieka.

Wołanie o racjonalność życia politycznego

I tak na przykład w traktacie broniącym indywidualnego myślenia człowieka Tomasz zauważa polityczne skutki przyjęcia koncepcji przeciwnej, a więc awerroistycznego intelektu wspólnego dla wszystkich ludzi². Albert Wielki, który wcześniej napisał traktat o tym samym tytule, dostrzegał jedynie filozoficzne³, a nie polityczne konsekwencje przyjęcia koncepcji wspólnego intelektu, podczas gdy jego uczeń widzi już dokładnie także polityczne katastrofalne skutki tego poglądu dla funkcjonowania ludzkiej społeczności, powodując między innymi zanik potrzeby politycznej debaty. Jak pisze w innym swym dziele Akwinata, w *Summa contra gentiles*: „To zaś jest niemożliwe i obala wszelką filozofię moralną i współżycie społeczne (*politicae conversationis*)⁴. a dalej zaznacza, że w efekcie przyjęcia jednego wspólnego intelektu dla całej

ludzkości „upadnie wszelka nauka moralności i współżycie społeczne (*conversatio politica*)⁵. Gdybyśmy przyjęli jeden jedyny intelekt wspólny dla całej ludzkiej wspólnoty to zniknie konieczność i potrzeba dialogu, politycznej konwersacji i wspólnego politycznego działania (rozumianego jako współuczestnictwo). Zresztą doświadczamy tego współcześnie bardzo wyraźnie. Dlatego Tomasz z Akwinu sprzeciwiałby się wyraźnie umasowieniu ludzkiego myślenia, które miało miejsce w XX wieku w systemach totalitarnych, a dzisiaj ma miejsce w demokracjach liberalnych, a związane jest z trybalizacją życia społecznego i politycznego oraz rolą mediów „społecznościowych”, co powoduje zamykanie ludzi w hermetycznych bańkach, gdzie myśli się w ten sam sposób i nie pozwala się na jakiegokolwiek odchylenia od panującego tam systemu myślenia.

¹ F. Dauget, *Myśl polityczna św. Tomasza z Akwinu*, tłum. T. Pękala, Warszawa 2021.

² Por. A. Machowski, *Defensa del intelecto individual y su importancia para la vida política de la comunidad humana. Tomás de Aquino como un importante inspirador del mundo pre político medieval*, w: A. Aspe, L. Corso de Estrada L. (red.), *Del Universo Prepolítico al Político en el Pensar Medieval y Renacentista. De Iustitia et Iure 2020*, Meksyk 2023, s. 93-113.

³ Albert Wielki, *De unitate*, s. 20: „Igitur homo nihil operatur per intellectum; quod est tam vile, quod omnis homo debet ab hoc subtrahere auditum, quia tunc nullus curat intellectum proprium, et nihil est philosophia et nihil est virtus intellectualis”.

⁴ Por. *Contra Gentiles*, lib. 2, cap. 60, n. 5, tłum. Z. Włodek i W. Zega: „Hoc autem est impossibile, et destructivum totius moralis philosophiae et politicae conversationi”.

⁵ *Contra Gentiles*, lib. 2, cap. 76, n. 20, tłum. Z. Włodek i W. Zega: „(...) et peribit tota scientia moralis et conversatio politica”.

Inną kwestią, uniemożliwiającą racjonalność w działaniach politycznych, jest skrajny indywidualizm, który często po prostu uniemożliwia nawiązanie właściwych relacji z innymi, a co za tym idzie wspólną racjonalną refleksję nad polityczną rzeczywistością. Związek pomiędzy myśleniem racjonalnym a właściwe rozumianym życiem wspólnotowym dostrzegał, bazując na tekstach Tomasza z Akwinu, między innymi Étienne Gilson: „pojęcie samotnego zwierzęcia rozumnego jest absurdem, ponieważ niemożliwe jest samotne życie dla bytu rozumnego. Człowiek ze swej istoty jest zwierzęciem rozumnym, które potrzebuje społecznego życia dla pełnego rozwoju swej rozumności. Niektóre zwierzęta mogą wieść quasi-samotne życie nie tracąc nic ze swej doskonałości, która przysługuje im na mocy ich natury. Nie posiadając rozumu nie uczą się niczego od innych ani też nie uczą innych, z wyjątkiem właściwego posługiwania się cielesnymi narządami, o czym wiedzą przeważnie pod wpływem instynktu (...). Człowiek natomiast posiada umysł, który umożliwia mu gromadzenie dużego zasobu wiedzy, spekulatywnej i praktycznej, nie może jednak zaktualizować potencjalności swojego możliwego intelektu bez pomocy innych ludzi, którym z kolei sam pomaga. Gdybyśmy nie korzystali ze współczesnej wiedzy, gdybyśmy nie dziedziczyli wiedzy zebranej przez naszych przodków, wówczas to, co bylibyśmy zdolni sami osiągnąć, byłoby czymś bardzo nikłym (...). Nie ma re-

alnej różnicy między powiedzeniem, że człowiek jest zwierzęciem rozumnym, a powiedzeniem, że jest istotą społeczną⁶. *Animal rationale* jest zatem tożsame z *animal politicum*, przynajmniej w doktrynie Akwinaty.

Racjonalność jest zatem konieczna w działaniu politycznym, ale też Akwinata mówi o tego rodzaju ludzkiej racjonalności, która odwołuje się do poznania i rozpoznania prawdy o rzeczywistości. Która jest w stanie odkrywać naturę rzeczy. Tylko taka racjonalność jest warunkiem realizmu politycznego działania. To, co wiele wieków później, po Akwinacie (ale niewątpliwie odnosząc się do cywilizacji łańskiejskiej i jednego z jej największych twórców⁷), Feliks Koneczny określi aposterioryzmem w działaniu politycznym, który jest na przeciwległym krańcu wszelkiego aprioryzmu. Aposterioryzm zakłada szacunek dla zastanych realiów działania politycznego, a nie sztuczne narzucenie najczęściej jednego idealnego apriorycznego wzorca, nawet z pogwałcaniem tego, co naturalne. „W zależności od tego, jaka metoda myślenia właściwa była danemu zrzeszeniu, w taki szereg włączała się cała działalność publiczna, a mianowicie aprioryzm miał determinować formułowanie pojęć cechujących gromadność, aposterioryzm zaś – personalizm. Już ten fakt świadczył o niewątpliwiej wyższości personalizmu, ponieważ aposterioryzm oparty na indukcji gwarantował, że pojęcia szeregu personalistycznego wynikają z doświadczenia. Natomiast wyłącznie

⁶ É Gilson, *Elementy filozofii chrześcijańskiej*, tłum. T. Górski, Warszawa 1965, s. 245-246.

⁷ Por. M.A. Nowik, *Filozofia tomistyczna w metodologii historii Feliksa Konecznego*, „Rocznik Tomistyczny” 2 (2013), s. 155-167.

dedukcyjny aprioryzm metodą medytacyjną dochodził do formuł, do których następnie nagiął życie rzeczywiste”⁸. Jeśli fakty nie odpowiadają danej teorii, tym gorzej dla faktów jak miał powiadać na swoich wykładach Hegel.

Wiemy, że od czasów oświecenia dominująca jest właśnie owa tendencja do swoistego idealizmu w myśleniu społecznym i politycznym. To konstruktywizm powiązany z ideologizacją życia politycznego. Wiara, że możemy niemal w dowolny sposób kształtować rzeczywistość bez oglądania się na konkretne uwarunkowania.

Dzisiaj powoli możemy odkrywać, jak taki sposób myślenia ponosi swoją klęskę. Katastrofa projektów implementacji systemu demokracji liberalnej w państwach Bliskiego Wschodu wynikała właśnie z błędów i zaniechań dotyczących sfery poznawczej. Nierozpoznanie właściwych uwarunkowań prowadziło

do fałszywych opinii i działań. Stąd nieumiejętność zdiagnozowania prawdziwej sytuacji w Afganistanie i tragiczna ewakuacja, kiedy prognozowano, że wojska rządowe utrzymają się przez o wiele dłuższy czas. Podobny błąd poznawczy towarzyszył początkom ostatniej tragedii, która wciąż trwa. Nierozpoznanie właściwych nastrojów na Ukrainie, fałszywa diagnoza spowodowała działania, których cele nie zostały osiągnięte do dzisiaj. Oczywiście w przypadku Rosji można mówić o oligarchicznej strukturze władzy uniemożliwiającej właściwy obieg informacji. Ale ostatnio komentatorzy debaty publicznej zauważają, że i zachodnie *think tanki* bardzo często przygotowują oceny nie jako analizę rzeczywistej sytuacji, a dostosowują ją pod zamawiającego, dbając przede wszystkim nie o przekazanie prawdy o danej rzeczywistości, a o zachowanie politycznej poprawności.

Racjonalność polityczna a wiara w magię słów

Problem jest jeszcze większy. Gdy bowiem przyjmujemy, że w dowolny sposób słownie możemy kształtować rzeczywistość, to zaczynamy wierzyć w potęgę, wręcz w magię ludzkich słów. A w sytuacji, gdy postulujemy używanie niektórych słów, a wzbraniamy się przed używaniem innych, nabieramy przekonania, że rzeczywiście jesteśmy w stanie rozwiązywać ludzkie problemy.

Tak jest z choćby kwestią wojny. Współcześnie nie używa się tego sło-

wa, stosując za to takie zamienniki jak „operacja specjalna”, „operacja antyterrorystyczna”, „misja stabilizacyjna”, itd. Ten brak używania słowa „wojna” wynika nie tylko z powszechnie do niedawna przyjmowanego, ale i powierzchownie rozumianego, poglądu Fukuyamy o końcu historii, gdy nie miałyby już jakoby być konfliktów między poszczególnymi krajami⁹. Problem jednak jest większy, także w wymiarze prawnym. Otóż „po II wojnie światowej, wraz

⁸ S. Bukowska, *Feliks Koneczny – indukcyjna nauka o cywilizacji a prawa dziejowe*, „Folia Philosophica” 8 (1991), s. 208. Por. F. Koneczny, *Kościół jako polityczny wychowawca narodów*, Kraków 2020; F. Koneczny, *O ład w historii*, Londyn 1977, s. 26.

⁹ Por. F. Fukuyama, *Koniec historii*, tłum. T. Bieroń, Poznań 1996.

z przyjęciem Karty Narodów Zjednoczonych, która zabrania prowadzenia używania siły poza aktem samoobrony (art. 51) i działaniem z upoważnienia Rady Bezpieczeństwa ONZ (art. 42), wiele państw dokonując napaści zbrojnej zaprzestało oficjalnie wypowiadać wojny. Zaczęto nawet unikać samego słowa «wojna» dla nazwania swoich działań, zastępując je takimi określeniami, jak np. «akcja policyjna» (interwencja Francji i Wielkiej Brytanii na Kanale Sueskim w 1956 r. czy wojna w Korei w 1953 r.). W takiej sytuacji państwo-ofiara ataku w celu stwierdzenia, że fakt agresji miał miejsce, może być zainteresowane formalnym wypowiedzeniem wojny. Przy takim założeniu komunikuje, zgodnie z Kartą NZ, o podjętych w ramach samoobrony krokach w Radzie Bezpieczeństwa, która powinna podjąć działania zmierzające do przywrócenia stanu pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego¹⁰. Ale uzyskanie mandatu Rady Bezpieczeństwa jest praktycznie niemożliwe, toteż wojen się nie wypowiada, ani atakując inne państwa, ani broniąc się przed atakiem. Co ma często także negatywne konsekwencje. Ale pomimo tego, że słowo „wojna” oficjalnie nie pada, wojny mają się całkiem dobrze. Myślenie ludzkie idzie swoim torem, a rzeczywistość swoim. Akwinata w tym wypadku z dużym prawdopodobieństwem byłby

zwolennikiem realizmu. Nieprzypadkowo napisał traktat o wojnie sprawiedliwej¹¹, a w tym duchu należy rozumieć także jego nauczanie o prawie do słusznej pomsty¹² (choć Kościół w jego czasie zwalczał bardzo prawo zemsty wywodzące się z tradycji plemiennej). Jednak słabość ówczesnej władzy państwowej powodowała konieczność tego uprawnienia do słusznej samoobrony w obliczu niesprawiedliwości.

Podobnie jest na przykład, jeśli chodzi o kwestię niepełnosprawności. Dzisiaj już w języku debaty nie powinno się używać określeń takich jak „osoba z niepełnosprawnością”, ale powinno się mówić jedynie o różnorodności funkcjonalnej (po hiszp. *variedad funcional*, po ang. *functional diversity*¹³), żeby określenia nie były w jakikolwiek sposób dyskryminujące. Ma to później przełożenie na konkretne decyzje polityczne, bo prowadzi na przykład do zanegowania sensu istnienia szkół specjalnych dla osób dotkniętych umiarkowanymi czy ciężkimi niepełnosprawnościami intelektu. Obecnie chce się wprowadzić model jakoby całkowicie „włączający”, który miałby polegać na tym, że uczniowie ci mieliby chodzić jedynie do szkół masowych. Tylko że tam nie będzie przecież się uczyć podstawowych czynności (takich jak np. gotowanie, pranie, sprzątanie, robienie prostych zakupów), które mogłyby pomóc tym

¹⁰ Por. P. Ochmann, J. Wojas, *Współczesne znaczenie aktu wypowiedzenia wojny – uwagi w kontekście konfliktu na wschodzie Ukrainy*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 3 (2015), s. 86-87.

¹¹ Por. *S. th.*, II-II, q. 40.

¹² Por. *S. th.*, II-II, q. 108.

¹³ Por. J. Romañach i M. Lobato, *Diversidad Funcional, nuevo término para la lucha por la dignidad en la diversidad del ser humano*, w: <http://forovidaindependiente.org/diversidad-funcional-nuevo-termino-para-la-lucha-por-la-dignidad-en-la-diversidad-del-ser-humano/#more-118> [dostęp: 22.11.2022].

osobom w możliwie niezależnym od innych życiu.

Ale przecież same słowa nie zmieniają jeszcze rzeczywistości, jeśli tak było to polityka byłaby jedynie wiedzą teoretyczną, spekulatywną, a nie byłaby wiedzą praktyczną, odnoszącą się także do sfery ludzkiego działania, co przecież zaznacza wyraźnie Akwinata w prologu do *Objasnień do „Polityki”*¹⁴. Potrzeba tychże działań, a te muszą być oparte na właściwym rozpoznaniu rzeczywistości. Samo ludzkie działanie w polityce jest zarazem czynnością poznawczą. Jest, by użyć militarnego porównania, swoistym rozpoznaniem w boju, w działaniu. Dopiero gdy działamy politycznie, uczymy się świata ludzkich relacji, poznajemy, jak ludzie reagują¹⁵. Tylko w ten sposób możemy rozpoznawać poprawnie prawdę o ludzkiej rzeczywistości (Akwinata pisze o tym w traktacie o roztropności jako cnotie politycznej i to też stanowi o zawsze obecnej niepewności przy podejmowaniu decyzji politycznych). Zatem nie wystarczy tylko „magia

słów”. Przestrzegaliśmy przed tym Akwinata choćby w *De regno*, kiedy wskazywał, że często tyran samą nazwą nie różni się od prawowitego władcy, podczas gdy rzeczywistość jest radykalnie inna i jest jedynie hipokrytą i obłudnikiem¹⁶. A przecież pragnie uchodzić za prawdziwego króla. A w innym miejscu źle zbudowaną wspólnotę ludzką określał jako wspólnotę hipokrytów (lisów i wilków), którzy niby mają skrzydła, a nie potrafią latać. „Drugim (stowarzyszeniem złym) jest stowarzyszenie hipokrytów (*hypocritarum*), o którym jest napisane: «Byłem bratem smoków i towarzyszem strusi» (Hi, 30,29), które wydają się mieć skrzydła, ale nie potrafią latać. Jest to towarzystwo lisa i wilka”¹⁷.

Ten realizm Akwinaty uwidacznia się w jego podejściu do systemu politycznego, które nie jest dogmatyczne, wręcz przeciwnie. Mamy dwa różne systemy wskazane jako najlepsze, jeden w *De regno*, a drugi w *Summa Theologiae*. Wiele form życia politycznego, które

¹⁴ Por. *Sententia Politic.*, pr.

¹⁵ Por. A. Machowski, „*Ut omnes aliquam partem habeant in principatu*”. *Uczestnictwo obywateli w życiu politycznym wspólnoty w myśli Tomasza z Akwinu*, Toruń 2022.

¹⁶ Por. *De regno*, lib. 1, cap. 8, tłum. M. Matyszkowicz: „Ponieważ trudno jest dostąpić prawdziwej cnoty i niewielu ją osiąga, a tym tylko należy się zaszczyt, wielu – pożądam chwały – udaje tylko cnotę. I dlatego, jak powiada Sallustiusz, ambicja wielu śmiertelników zmusiła ich do tego, by stali się fałszywi. Co innego mają w sercu, co innego ujawnia ich język – bardziej osądza się ich według pozorów niż wnętrza. A i Zbawiciel nasz, tych, którzy dobre dzieła czynią, by ludzie je widzieli, nazwał hipokrytami (*hypocritas*), czyli obłudnikami (*simulatores*). A zatem, podobnie jak niebezpieczne jest dla społeczności, gdy władca szuka jaką nagrodę rozkoszy i bogactw, bo stanie się grabieżcą i krzywdzicielem, tak też niebezpieczne jest, gdy jest owładnięty żądzą uzyskania w nagrodę chwały, bo stanie się zarozumiałcem i obłudnikiem” i *De regno*, lib. 1, cap. 11, tłum. M. Matyszkowicz: „Nie można trafniej powiedzieć o kimś, że jest obłudnikiem [*hypocrita*], niż o takim co przyjął posługę króla, a okazał się tyranem. Obłudnikiem (*hypocrita*) nazywamy bowiem tego, kto występuje jako inna osoba, jak to bywa w czasie spektakli”.

¹⁷ *Super I Cor*, cap. 10, lect., 5, n. 560: „*Secunda (societas mala) hypocritarum, de qua Iob XXX, 29: frater fui draconum et socius struthionum, quae alas habere videtur et volare non potest. Haec est societas vulpis et lupi*”. Por. A. Machowski, *Teologia polityczna św. Tomasza z Akwinu: antropologiczno-etyczna interpretacja traktatu De regno*, Toruń 2011.

spotykamy na kartach jego nauczania politycznego oraz wskazówki, by umiejętnie dostosowywać system rządów do

różnych odmiennych sytuacji, pokazują, że trzeba szukać oparcia przede wszystkim w istniejącej już rzeczywistości¹⁸.

Racjonalność polityczna a myślenie religijne i odrzucenie prorokowania z dziedziny polityki

Dzisiaj w polityce mamy do czynienia ze zniekształconą formą myślenia religijnego. Można by powiedzieć, że ze zdeformowaną mocno teologią polityczną. Zauważono ten proces już w przypadku ideologii marksistowskiej, ale dzisiaj zaobserwować można go jeszcze bardziej. Otóż myślenie polityczne staje się dzisiaj coraz bardziej myśleniem religijnym. I tak na przykład Vivek Ramaswamy w swej książce o współczesnych przemianach społecznych w USA, zatytułowanej: *Woke S.A. Kulisy amerykańskiego przekreślenia sprawiedliwości społecznej* wyodrębnia rozdział o religijnym sposobie myślenia ideologii współcześnie wiodących w życiu społecznym świata zachodniego¹⁹.

Niedawno polski premier w odpowiedzi na pytanie o brak twardego stanowiska wobec FIT 55 powiedział, że w Unii Europejskiej to jest rodzaj religii i dlatego nie można było tego odrzucić. Jeśli diagnoza polskiego premiera jest słuszna, to znaczy, jeśli rzeczywiście jest to rodzaj religii, a nie na przykład dyskutowanego poglądu politycznego czy naukowego, to wniosek powinien być absolutnie przeciwny – trzeba by

się temu jak najbardziej i bezwzględnie sprzeciwić. Bo jeśli jest to religia, to jest to na pewno religia fałszywa.

Tomasz z Akwinu już w XIII wieku przestrzegał przed próbami sięgania po fałszywą nadprzyrodzoność w życiu społecznym i politycznym. Otóż Akwinata, koncentrując się na kwestiach racjonalności w działaniach politycznych, zdecydowanie odrzuca potrzebę tak zwanego „świeckiego prorokowania”, obecnego w arabskich i judaistycznych interpretacjach Arystotelesa. W poszukiwaniach rozwiązań politycznych mamy szukać nie tyle nadprzyrodzonego światła, ile poprzez poszukiwanie ludzkiej sprawiedliwości i roztropności szukać rozwiązań, które podpowiada nam ludzki rozum. Dlatego w *De veritate* Tomasz zaznaczał wyraźnie, że do zarządzania ludzką społecznością w jej doczesnym wymiarze wystarczy nam światło naturalnego rozumu (*principia iuris naturalis homini indita*): „Natomiast sprawiedliwość, za pomocą której kieruje się wspólnotą dla dobra publicznego ludzie mogą posiadać w stopniu wystarczającym dzięki danym z natury zasadom prawa naturalnego, wobec te-

¹⁸ Por. A. Machowski, *Monarchia partycypacyjna czyli o rządach królewskich w myśli Tomasza z Akwinu*, „Dialogi polityczne” 26 (2020), s. 277-322.

¹⁹ Por. V. Ramaswamy, *Woke S.A. Kulisy amerykańskiego przekreślenia sprawiedliwości społecznej*, tłum. A. Janus, Warszawa 2023. „Religijność” współczesnych ideologii ukazują zwłaszcza rozdziały: 10. *Wokeness jako religia* (s. 175-194) i 11. *Właściwie Wokeness tak naprawdę jest religią* (s. 195-210).

go prorocstwo nie musi być czymś naturalnym”²⁰.

Natomiast w innym swym dziele, we fragmencie o cierpliwości i potrzebie nadprzyrodzonej łaski do osiągnięcia celów naturalnych, w tym politycznych, Akwinata odnotowuje, że: „dobro cnoty politycznej (*bonum politicae virtutis*) jest współmierne z siłami ludzkiej natury. Dlatego wola ludzka jest w stanie doń dążyć bez pomocy łaski uświęcającej, ale nie bez pomocy samego Boga. Natomiast dobro łaski (*bonum gratiae*) jest nadprzyrodzone; dlatego nie jest człowiek w możności dążyć doń siłami swej natury, między tymi bowiem oboma dobrami zachodzi różnica istotna”²¹.

W innym zaś miejscu, tym razem w *De regno*, napotyamy uwagę Tomasza, że człowiek jako byt społeczny i polityczny potrzebuje innych ludzi do rozwoju własnego intelektu, a nie bezpośredniego oświecenia przez Boga (przy-

najmniej co do poznania rzeczy naturalnych, a więc także poznania w sferze politycznej)²².

Oczywiście Akwinata nie neguje prawdziwego prorocstwa, które jest boskiego pochodzenia, ale rezerwuje dla niego prowadzenie ludzi do, innego niż polityka celu nadprzyrodzonego. Prorocstwo do celów *stricte* politycznych nie jest potrzebne, jest po prostu fałszywe. Ale to prawdziwe prorocstwo jest zawsze działaniem Ducha Świętego. Dlatego filozofie arabska czy żydowska, nie mogąc go znać, przynajmniej w ocenie Akwinaty, opisywały prorocstwo w kategoriach ludzkich – politycznych. „Żydowska filozofia polityczna, jak ta wywodząca się z islamu, przypisuje wielką wagę prorocztwu. W przeciwieństwie do świętego Tomasza z Akwinu, którego studium prorocstwa nie wspomina nawet prawodawstwa, Majmonides uważa, że prorok zajmuje decydujące funkcje polityczne”²³.

Poznanie w polityce a ludzka seksualność

Odnosnie do tematów aktualnie królujących w debacie politycznej warto także zauważyć związek, jaki Akwinata dostrzega pomiędzy jakością działania politycznego a seksualnością człowieka. Nieuporządkowanie w tej sferze, jego zdaniem, ma znaczący wpływ na racjo-

nalność człowieka z powodu wielkiej siły namiętności. „Gdy niższe władze ducha prą ku swym przedmiotom bardzo gwałtownie, władze wyższe (duchowe) doznają przez to przeszkody; w wyniku tego działanie ich przestaje być uporządkowane. Najbardziej zacho-

²⁰ Por. *De veritate*, q. 12, a. 3, ad 11, tłum. A. Aduszkiewicz: „Iustitia vero per quam gubernatur societas humana in ordine ad bonum civile, sufficienter potest haberi per principia iuris naturalis homini indita; et sic non oportet prophetiam esse naturalem”.

²¹ *S. th.*, II–II, q. 136, a. 3, ad 2, tłum. S. Belch: „(...) bonum politicae virtutis est commensuratum naturae humanae. Et ideo absque auxilio gratiae gratum facientis potest voluntas humana in illud tendere, licet non absque auxilio Dei. Sed bonum gratiae est supernaturale. Unde in illud non potest tendere homo per virtutem suae naturae. Et ideo non est similis ratio”.

²² Por. *De regno*, lib. 1, cap. 1.

²³ R. Lerner, *Moisés Maimónides*, w: L. Strauss i I. Cropsey (red.), *Historia de la filosofía política*, Meksyk 1992, s. 231.

dzi to w rozpuszczenie, bo w niej niższe siły dążnościowe, a więc władze zmysłowe, bardzo gwałtownie prą do swego przedmiotu, którym jest przyjemność; powodem zaś tego jest siła miłości dla tychże. Powoduje to zaś, bardziej niż w innych występkach, nieporządek w wyższych władzach ducha, mianowicie w rozumie i woli²⁴. Temat ten Akwinata uznawał za tak ważny, że nie tylko poświęcił mu całą kwestię 153 przy omawianiu wad związanych z nieumiarkowaniem i pojedynczy artykuł o związku nieczystości z nieroztropnością²⁵, ale też powtórzył w bardzo podobny sposób swoje spostrzeżenia w kwestiach dyskutowanych o złu – *De malo*²⁶.

Jest też czymś bardzo charakterystycznym, że wada nieczystości zaburza ludzkie myślenie zwłaszcza w sprawach politycznych, którymi zajmuje się przecież roztropność jako cnota *stricte* polityczna. I to właśnie przede wszystkim w roztropność godzi wada nieczystości. W tym ostatnim przypadku Tomasz widział

szczególne zagrożenie dla roztrópnego zarządzania dobrem wspólnym. Według niego nieczystość jako składnik wady nieumiarkowania jest głównym wrogiem prawidłowego rozważania, także o sprawach politycznych. Jak pisze w części moralnej *Summa Theologiae* powołując się na Arystotelesa: „Według Filozofa, nieumiarkowanie najwięcej przynosi szkody roztrópnoci. Wady przeciwstawne roztrópnoci rodzą się zaś głównie z rozpusty, która jest naczelną gałęzią nieumiarkowania”²⁷. Kiedy Tomasz z Akwinu wylicza „córki nieczystości” (*filiae luxuriae*), wtedy dostrzega, że są nimi między innymi ślepotą umysłową, brak rozważagi, pochopność, brak stałości, egoizm czy rozpacz co do przyszłości (*desperatio futuri*)²⁸, przy czym niektóre z nich specjalnie uderzają w cnotę roztrópnoci, tak że są nawet składnikami wady nieroztrópnoci. Jak bowiem pisze w *Summa Theologiae*: „Zasłepienie umysłowe, powierzchowność i pochopność należą do nieroztrópnoci”²⁹.

²⁴ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch: „Quando inferiores potentiae vehementer afficiuntur ad sua objecta, consequens est quod superiores vires impediuntur et deordinantur in suis actibus. Per vitium autem luxuriae maxime appetitus inferior, scilicet concupiscibilis, vehementer intendit suo objecto, scilicet delectabili, propter vehementiam delectationis. Et ideo consequens est quod per luxuriam maxime superiores vires deordinantur, scilicet ratio et voluntas”. Podobnie pisze Tomasz w *De malo* q. 15, a. 4, corp.: „Et ideo quando in actu luxuriae propter vehementiam delectationis tota intentio animae attrahitur ad inferiores vires, id est ad concupiscibilem et ad sensum tactus, necesse est quod superiores, scilicet ratio et voluntas, defectum patiantur”.

²⁵ Por. *S. th.*, II–II, q. 53, a. 6.

²⁶ Por. *De malo*, q. 15.

²⁷ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, ad 1, tłum. S. Bełch: „Intemperantia maxime corrumpit prudentiam. Et ideo vitia opposita prudentiae maxime oriuntur ex luxuria, quae est praecipua intemperantiae species”. Charakterystyczne, że przy omawianiu wady nieroztrópnoci Tomasz w zasadzie powtarza w tytule kwestii słowa o pochodzeniu wad związanych z nieroztrópnocią od nieczystości: „Utrum praedicta vitia oriuntur ex luxuria”. Por. *S. th.*, II–II, q. 53, a. 6.

²⁸ Por. *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, arg. 1, tłum. S. Bełch: „Videtur quod inconvenienter dicantur esse filiae luxuriae caecitas mentis, inconsideratio, inconstantia, praecipitatio, amor sui, odium Dei, affectus praesentis saeculi, horror vel desperatio futuri. Quia caecitas mentis et inconsideratio et praecipitatio pertinent ad imprudentiam, quae invenitur in omni peccato, sicut et prudentia in omni virtute”.

²⁹ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, ad 1, tłum. S. Bełch.

Pożądlivość ciała niszczy proces myślowy oraz działanie konieczne w przypadku cnoty roztropności na wiele sposobów. Zaczyna się od uderzenia w ludzką racjonalność w jej dialogicznym charakterze (bardzo ważnym dla sfery politycznej, jak wspominałem w pierwszej części artykułu). Zdaniem średniowiecznego autora nieuporządkowana seksualność, przejawiająca się w wadzie nieczystości, wpływa negatywnie na jakość debaty publicznej. Akwinata dostrzega tu aż cztery wymiary oddziaływania wady nieczystości. Jak zaznacza w piątym artykule kwestii 153: „Występki wymieniane przez Izydora są czynnościami zewnętrznymi, przejawiającymi się zwłaszcza w mowie, w której nieporządek zachodzi w czworaki sposób”³⁰.

Pierwszym z nich jest skoncentrowanie się na tematach, które nie powinny, według Akwinaty, stać w centrum debaty publicznej. Głównymi tematami politycznymi stają się sprawy odnoszące się do ludzkiej seksualności, a to staje się główną osią sporu politycznego, spychając na bok inne o wiele ważniejsze dla dobra wspólnego tematy. Dzieje się tak dlatego, że ludzkie serca i umysły pełne nieczystości wyrażają ją na zewnątrz. „Tutaj zachodzi skłonność do mówienia o rzeczach nieprzyzwoitych (*turpiloquia*). Według *Ewangelii Mateusza*: «z obfitości serca usta mówią». Otóż serce rozpustników jest pełne ha-

niebnych (brzydkich) żądz, co powoduje, że tacy ludzie z całą łatwością mówią o tych rzeczach”³¹. Słowo *turpiloquia* odnieść trzeba nie tylko do niewłaściwego mówienia o sferze seksualnej człowieka, ale ogólnie do wszystkiego, co jest czymś obrzydliwym. W realiach polskiej debaty politycznej trzeba by tu wspomnieć „granie trupami czy śmiercią”, tak silnie wykorzystywane do wywoływania emocjonalnego wzburzenia w opinii publicznej.

Przyczyną jest brak rozważliwej wypowiedzi, które padają w debacie społecznej czy politycznej. „Po drugie, biorąc pod uwagę przyczynę. Rozpusta jest przyczyną nierozważności i pochopności, z których pochodzą słowa lekkie i nierozważne, które nazywane są skandalizującymi (*scurrilia*)”³². Słowo łacińskie *scurrilia*, użyte przez Akwinatę, rozumieć należy tu jako słowo łatwo obrażające, oskarżające, wypowiedziane lekko i bez odpowiedzialności, co obniża jakość dialogu i przemienia go często w zwykłą kłótnię z wyzwiskami.

Trzecim schorzeniem debaty publicznej, powodowanym przez nieczystość, jest brak powagi, śmieszność i pustota wypowiedzanych słów. Celem staje się wyłącznie zabawa, według starożytnej zasady: „chleba i igrzysk”. *Homo ludens* ma się dzisiaj dobrze, gorzej z określeniem poważnych celów publicznego debatowania. Jak pisze Tomasz z Akwinu o złym wpływie wady

³⁰ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, ad 4, tłum. S. Bełch.

³¹ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, ad 4, tłum. S. Bełch: „Et sic ponuntur turpiloquia. Quia enim ex abundantia cordis os loquitur ut dicitur Matth. XII, luxuriosi, quorum cor est turpibus concupiscentiis plenum, de facili ad turpia verba prorumpunt”.

³² *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, ad 4, tłum. S. Bełch: „Secundo, ex parte causae. Quia enim luxuria inconsiderationem et praecipitationem causat, consequens est quod faciat prorumpere in verba leviter et inconsiderate dicta, quae dicuntur scurrilia”.

nieczystości na możliwość racjonalnego dążenia do poważnych spraw: „Po trzecie, z punktu widzenia celu. Rozpustnik szuka we wszystkim tylko przyjemności. Jeśli mówi, to dla własnej przyjemności i dlatego używa mowy dla własnej zabawy. Tu zachodzi wada zabawnego gadania”³³.

Wreszcie czwarty skutek powodowany ślepotą umysłu (*caecitas mentis*), jako efekt działania wady nieczystości jest gadanie głupot (*stultiloquia*), co do treści wypowiedzianych słów (*quantum ad sententiam verborum*). „Po czwarte, ze względu na treść słów. Powodując zaślepienie rozumu, rozpusta wykrzywia sens mowy i człowiek z łatwością przerywa się w gadanie o sprawiających mu przyjemność głupstwach, a przyjemności szuka przede wszystkim”³⁴. Dba się wtedy jedynie o przyjemności, a nie o inne rzeczywistości. Słowa nie muszą być prawdziwe, prowadzące do jakiegoś konkretnego celu, a mają jedynie być „miłe dla ucha”. Dzieje się tak między innymi wtedy, gdy politycy, schlebując wyborcom, karmią ludzką próżność.

Ale Akwinata przestrzega, że nie chodzi jedynie o ludzkie gadanie. Zgubny wpływ nieczystości na politykę dotyka nie tylko ludzkiej mowy, ale i tego,

co bardziej groźne, samego ludzkiego myślenia i działania („Powoduje to zaś, bardziej niż w innych występkach, nieporządek w wyższych władzach ducha, mianowicie w rozumie i woli”³⁵). Tu Dominikanin dostrzega cztery negatywne skutki wpływu wady nieczystości na ludzki intelekt, na cztery aspekty rozumu praktycznego („Trzeba pamiętać, że na życie moralne składają się cztery czynności rozumu”³⁶) i dwa negatywne, co do woli człowieka („Także w woli rozpusta sprawia dwie nieporządne czynności”³⁷).

Co do ludzkiego myślenia to pierwszym negatywnym działaniem nieczystości jest, wspomiane już powyżej, swoiste „zaślepienie umysłu” (*caecitas mentis*), co do możliwości zobaczenia dobra, ku któremu trzeba zmierzać. Nie jesteśmy w stanie zidentyfikować dobra prawdziwego, a kierujemy nasze myśli ku dobrom fałszywym, i o tym też później rozmawiamy, jak było to ukazane we wpływie nieczystości na jakość debaty publicznej. Nasze myśli zmierzają ku niewłaściwym celom³⁸. A że chodzić tu może o sferę działań politycznych, to wyjaśnia Akwinata bardziej w *De malo*, zaznaczając, że nieczystość uderza w celowe działania ludzkie: „*quorum primus*

³³ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, ad 4, tłum. S. Bełch: „Tertio, quantum ad finem. Quia enim luxuriosus delectationem quaerit, etiam verba sua ad delectationem ordinat, et sic prorumpit in verba ludicra”.

³⁴ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, ad 4, tłum. S. Bełch: „Quarto, quantum ad sententiam verborum, quam pervertit luxuria, propter caecitatem mentis quam causat. Et sic prorumpit in «stultiloquia», utpote cum suis verbis praefert delectationes quas appetit, quibuscumque aliis rebus”.

³⁵ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch: „Et ideo consequens est quod per luxuriam maxime superiores vires deordinentur, scilicet ratio et voluntas”.

³⁶ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch.

³⁷ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch: „Ex parte autem voluntatis, consequitur duplex actus inordinatus”.

³⁸ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch: „Primo quidem, simplex intelligentia, quae apprehendit aliquem finem ut bonum. Et hic actus impeditur per luxuriam, secundum illud Dan. XIII, species decept te, et concupiscentia subvertit cor tuum. Et quantum ad hoc, ponitur caecitas mentis”.

est intellectus quidam, quo aliquis recte existimat de fine, qui est sicut principium in operativis, ut Philosophus dicit in *II Physicorum*; et in quantum hoc impeditur, ponitur filia luxuriae caecitas mentis³⁹.

Drugim zgubnym wpływem nieczystości na myślenie roztropne jest błąd co do środków prowadzących do celu. Spowodowany jest pochoptością i brakiem namysłu naradczego, brakiem rozważania (*consilium*) danej kwestii. Nie jesteśmy w stanie zastanowić się nad właściwymi środkami i myślimy sobie, że jakoś to będzie, kierujemy się myśleniem życzeniowym (*wishfull thinking*). „Drugą czynnością jest zastanowienie się nad tym, co należy zrobić, by ten cel osiągnąć. Przeszkodą w tej czynności jest żądza rozpusty. Wyraża to Terencjusz, mówiąc o pociągu zmysłowej miłości: «Pociąg ten jest pozbawiony wszelkiego zastanowienia i miary; nie możesz nim pokierować namysłem». Zachodzi tu pochoptność, która oznacza brak zastanowienia się⁴⁰.

Trzecia czynność rozumu, którą zaburza wada nieczystości, to umiejętność właściwego podejmowania sądów o danej rzeczywistości, co również wchodzi w skład cnoty roztropności. Źle sądzymy, nie jesteśmy w stanie rozróżnić dobre okoliczności, dobra i zła, ludzkich zachowań, a przejawia się to w zaburzeniach zdrowego rozsądku. „Trzecią czynnością jest sąd nad tym, co należy, a czego nie należy czynić. Tu również

rozpusta jest przeszkodą. Określa to Daniel, który tak mówi o rozpustnych starcach): «wywrócili rozum swój, aby nie pamiętali na sądy sprawiedliwe». Temu odpowiada nierozsądek⁴¹. To zakłócenie w osądzaniu rzeczywistości jest tak poważne, że w artykule o wpływie nieczystości na wadę nieroztropności Akwinata wspomina je aż dwukrotnie. Najpierw pisze: „Jest prawdą, że zazdrość i gniew są przyczyną niestałości przez przeciąganie rozumu ku czemuś innemu, natomiast rozpusta jest jej przyczyną przez całkowite uniezdolnienie rozumu do wydawania sądu rozumowego. Wyraża to Filozof: «o ile niestały na skutek gniewu słucha jako tako rozumu, choć niezupełnie, to niestały z powodu żądy całkowicie go nie słyszy»⁴² a później jeszcze Tomasz dodaje: „Wady cielesne dlatego bardziej zupełnie gaszą sąd w rozumie, bo dalej odciągają człowieka od rozumu⁴³.

Wreszcie nieczystość upośledza zdolność rozumu, który przez roztropność ma wydawać nakazy natychmiastowego wykonania. Nie wykonujemy postanowień rozumu pod naciskiem emocji, lenistwa, przekonania o własnym i społecznym imposybilizmie. Kiedy nawet uda się nam jakimś trafem dojść do właściwych wniosków, a nawet podjąć właściwe decyzje, to i tak nie uczynimy niczego, albo niewiele, by je wykonać. „Czwartą czynnością jest nakaz rozumu, by czynić. Temu przeszkadza rozpusta w ten sposób, że

³⁹ *De malo*, q. 15, a. 4, corp.

⁴⁰ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch.

⁴¹ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch.

⁴² *S. th.*, II–II, q. 53, a. 6, ad. 1., tłum. S. Bełch.

⁴³ *S. th.*, II–II, q. 53, a. 6, ad. 3., tłum. S. Bełch.

nacisk żądy przeszkadza człowiekowi w wykonaniu postanowienia. Wyraża to trafnie Terencjusz, gdy mówi o kimś, kto mówił, że już zerwie ze swą przyjaciółką: «Piękne te słowa, ale jedna fałszywa łezka pozbawi je mocy»⁴⁴. A przecież przejście do fazy wykonania nakazu rozumu to, jak zaznacza w traktacie o roztropności Akwinata, jej istotny składnik. Bez przejścia do etapu realnego działania nie może być mowy o cnotcie roztropności⁴⁵.

Co do samego działania politycznego, to skutkiem wpływu nieczystości będzie pożądanie i dążenie do niewłaściwego celu. I tu pojawia się jako owoc „nienawiść do Boga” (*odium Dei*) i pragnienie wykluczenia tego, co o Nim przypomina z życia publicznego, gdyż Bóg przypomina nam o naszym grzechu. Akwinata pisze, że nieczystość powoduje dwie przeszkody co do woli człowieka: „Jedna z nich leży w dążeniu do celu. Tutaj zachodzi «miłość własna», bo człowiek pożąda dla siebie w sposób nieporządną przyjemności.

Z tego zaś rodzi się «nienawiść do Boga», bo mu tego zakazuje»⁴⁶.

Innym skutkiem co do działania ludzkiego będzie pożądanie i wybieranie środków, które gwarantują nam przyjemność tu i teraz, a nie myślenie o tym, co przysze, a nawet rozpacz co do tego – *desperatio futuri saeculi*. Zaznacza to Dominikanin w dalszym ciągu *Summa Theologiae*: „Drugą czynnością jest pragnienie środków do celu. Tutaj zachodzi «przywiązanie do doczesnego życia», by zażywać rozkoszy, jaką mu daje. Z tego zaś rodzi się, jako przeciwstawienie pierwszego, «rozpacz w stosunku do przyszłego życia», ponieważ kto zbyt przywiąże się do rozkoszy cielesnych, ten nie dba o dojście do duchowych, lecz raczej nimi się brzydzi i ich się lęka»⁴⁷. Zatem krótkowzroczność współczesnej polityki nie wynikałaby jedynie z kadencyjnego systemu w liberalnych demokracjach, ale także z niechęci do realizowania celów dalekosiężnych, w tym przede wszystkim duchowych.

Zakończenie

Podsumowując, Akwinata woła dzisiaj o racjonalność w polityce. Dotyczy to zarówno politycznych teorii, jak i, a może przede wszystkim, politycznej

praktyki. Bez właściwego rozpoznania ludzkich problemów i niebezpieczeństw, zagrażających ludzkiej społeczności, trudno przystępować do ich

⁴⁴ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch.

⁴⁵ Por. *S. th.*, II–II, q. 47, a. 8.

⁴⁶ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch: „*Quorum unus est appetitus finis. Et quantum ad hoc, ponitur amor sui, quantum scilicet ad delectationem quam inordinate appetit, et per oppositum ponitur odium Dei, in quantum scilicet prohibet delectationem concupitam*”.

⁴⁷ *S. th.*, II–II, q. 153, a. 5, corp., tłum. S. Bełch: „*Alius autem est appetitus eorum quae sunt ad finem. Et quantum ad hoc, ponitur affectus praesentis saeculi, in quo scilicet aliquis vult frui voluptate, et per oppositum ponitur desperatio futuri saeculi, quia dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit eas*”.

rozwiązywania. To prawidłowe rozważanie i działanie umożliwiają jedynie przyjęcie realizmu poznawczego, który pozwala odkrywać prawdziwą naturę rzeczywistości, w tym także politycznej. Jakże aktualne jest przypomnienie dzisiaj o konieczności odrzucenia fałszywego mesjanizmu czy polityki opartej na namiętnościach, które za-

burzają ludzkie poznanie i myślenie. Jeśli będziemy odrzucać te ostrzeżenia Akwinaty, to skutki tego będą katastrofalne, zarówno dla człowieka, jak i dla ludzkiej wspólnoty. Polityka nieoparta na faktach musi się skończyć prędzej czy później klęską. Okaże się bowiem, że Bóg może przebaczyć, ale natura nigdy.

Bibliografia

1. Albert Wielki, *De unitate intellectus*, w: Albert Wielki, *Operum omnium*, t. XVII, Kolonia 1974, s. 1-30.
2. Bukowska S., *Feliks Koneczny – indukcyjna nauka o cywilizacji a prawa dziejowe*, „Folia Philosophica” 8 (1991), s. 201-215.
3. Dauget F., *Mysł polityczna św. Tomasza z Akwinu*, tłum. T. Pękala, Warszawa 2021.
4. Fukuyama F., *Koniec historii*, tłum. T. Bieroń, Poznań 1996.
5. Gilson E., *Elementy filozofii chrześcijańskiej*, tłum. T. Górski, Warszawa 1965.
6. Koneczny F., *Kościół jako polityczny wychowawca narodów*, Kraków 2020.
7. Koneczny F., *O ład w historii*, Londyn 1977.
8. Lerner R., *Moisés Maimónides*, w: L. Strauss i I. Cropsey (red.), *Historia de la filosofía política*, Meksyk 1992, s. 225-242.
9. Machowski A., *Defensa del intelecto individual y su importancia para la vida política de la comunidad humana. Tomás de Aquino como un importante inspirador del mundo pre político medieval*, w: A. Aspe, L. Corso de Estrada L. (red.), *Del Universo Prepolítico al Político en el Pensar Medieval y Renacentista. De Iustitia et Iure* 2020, Meksyk 2023, s. 93-113.
10. Machowski A., *Monarchia partycypacyjna czyli o rządach królewskich w myśli Tomasza z Akwinu*, „Dialogi polityczne” 26 (2020), s. 277-322.
11. Machowski A., *Teologia polityczna św. Tomasza z Akwinu: antropologiczno-etyczna interpretacja traktatu De regno*, Toruń 2011.
12. Machowski A., „*Ut omnes aliquam partem habeant in principatu*”. Uczestnictwo obywateli w życiu politycznym wspólnoty w myśli Tomasza z Akwinu, Toruń 2022.
13. Nowik M. A., *Filozofia tomistyczna w metodologii historii Feliksa Konecznego*, „Rocznik Tomistyczny” 2 (2013), s. 155-167.
14. Ochmann P., Wojas J., *Współczesne znaczenie aktu wypowiedzenia wojny – uwagi w kontekście konfliktu na wschodzie Ukrainy*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 3 (2015), s. 86-87.
15. Ramaswamy V., *Woke S.A. Kulisy amerykańskiego przekreślenia sprawiedliwości społecznej*, tłum. A. Janus, Warszawa 2023.
16. Romañach J. i Lobato M., *Diversidad Funcional, nuevo término para la lucha por la dignidad en la diversidad del ser humano*, w: <http://forovidaindependiente.org/diversidad-funcional-nuevo-termino-para-la-lucha-por-la-dignidad-en-la-diversidad-del-ser-humano/#more-118> [dostęp: 22.11.2022].
17. Tomasz z Akwinu, *De regno ad regem Cypri*, Tomasz z Akwinu, *Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita*, t. 42, Rzym 1979, s. 417-471.
18. Tomasz z Akwinu, *De unitate intellectus contra Averroistas*, w: Tomasz z Akwinu, *Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita*, t. 43, Rzym 1976, s. 243-314.

19. Tomasz z Akwinu, *Kwestie dyskutowane o prawdzie*, t. I, tłum. A. Aduszkiewicz, L. Kuczyński, J. Ruszczyński, Kęty 1998.
20. Tomasz z Akwinu, *Liber de veritate catholicae Fidei contra errores infidelium seu Summa contra Gentiles*, t. 2-3, Taurini-Roma 1961.
21. Tomasz z Akwinu, *Objaśnienie „Polityki”*, tłum. M. Beściak, M. Przanowski, Toruń–Warszawa–Poznań 2023.
22. Tomasz z Akwinu, *O jedności intelektu przeciw Awerroistom*, tłum. M. Olszewski, w: Siger z Brabancji, Tomasz z Akwinu, Idzi Rzymianin, *Spór o jedność intelektu*, Kęty 2008, s. 186-297.
23. Tomasz z Akwinu, *O królowaniu – królowi Cypru*, tłum. M. Matyszkowicz, Kraków 2006.
24. Tomasz z Akwinu, *Secunda secundae Summae theologiae*, w: *Opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P. M. edita*, t. 8-10, Roma 1895-1897-1899.
25. Tomasz z Akwinu, *Sententia libri Politicorum*, w: Tomasz z Akwinu, *Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita*, t. 48 A: *Sententia libri Politicorum*, Rzym 1971.
26. Tomasz z Akwinu, *Summa contra gentiles. Prawda wiary chrześcijańskiej*, t. 1-3, tłum. Z. Włodek, W. Zega, Poznań 2003, 2007, 2009.
27. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna. Roztropność (II-II, q. 47-56)*, t. 17, tłum. S. Bełch, Londyn 1964.
28. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna. Umiarkowanie (II-II, q. 141-170)*, t. 22, tłum. S. Bełch, Londyn 1963.

The actuality of Aquinas' Political Philosophy. Epistemological Warnings from the Thirteenth Century

Keywords: political epistemology, cognitive realism, natural prophecy, political debate

As early as the thirteenth century, St. Thomas Aquinas clearly recognized certain epistemological threats to the political sphere of human functioning, with his insights gaining a special dimension today. This is because the crisis of rationality we are experiencing in our societies has its origins in a false perception of reality (idealistic constructivism), in the „messianic” tendencies of contemporary politics (ideologization of political and social life) and, finally, in a kind of „sexualization” of public

debate (accelerating since the 1968 revolution). All these dangers cause disorders in the cognitive sphere of man, especially as to communal life, and do not allow for the proper functioning of human society. The solution would be to turn to a realistic political epistemology, which was consciously Aquinas' choice centuries ago, and which would allow us to really see the real problems plaguing modern societies and really overcome them.



Reginald Garrigou-Lagrange

Bóg dostępny dla każdego
tłum. Marcin Beściak

Kraków 2023

Książka napisana po spektakularnej klęsce Francji w maju 1940 r. przez Réginalda Garrigou-Lagrange'a, jednego z najwybitniejszych neotomistów XX wieku. Francuski dominikanin nadaje swej małej rozprawie wyraźne znaczenie społeczne i moralne, ostrzegając przed zgubnymi konsekwencjami ateizmu dla społeczeństwa: „Dylemat pozostaje więc i jest nieunikniony: albo istnienie Boga, albo radykalny absurd. Absurd ten, choć dla wielu jest uderzającą sprzecznością, dla licznych innych pozostaje sprzecznością niedostrzegalną, jak skała ukryta pod powierzchnią wody. Ukryte sprzeczności są głębokim złem umysłów: jeśli nie odkryje się ich dostatecznie wcześniej, doprowadzają całe społeczeństwa do zguby”.



Wydawca – Instytut Dziedzictwa Europejskiego Andegavenum – <https://andegavenum.pl/>

Nota o Autorach

Bartosz Adamski – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Toruńskiej. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył na Wydziale Teologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskując tytuł zawodowy magistra teologii na podstawie pracy pt. „*In libertatem vocati*” (Ga 5, 13). *Wolność w Chrystusie w świetle piątego rozdziału „Super Epistolam S. Pauli Apostoli ad Galatas lectura” św. Tomasza z Akwinu.* Za pracę tę otrzymał Nagrodę im. prof. Mieczysława Gogacza (laureat X edycji). Obecnie pełni funkcję prefekta roku propedeutycznego w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Toruńskiej.

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny Rocznika Tomistycznego. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się filozofią bytu, antropologią filozoficzną i etyką. Jest uczniem (i następcą na Katedrze) Profesora Mieczysława Gogacza.
Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca filozofii w Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, Polskiego Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej oraz redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół historii filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska), etyki, klasycznej teorii człowieka, filozoficznych podstaw mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu*, (Warszawa 2021).
Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz., dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Ostatnio opublikował monografię *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu* (Płock 2022), a także zredagował tomy studiów *Odcienie polskiego katolicyzmu* (Płock 2022) oraz *Hermeneutyka i apologia. W kręgu myśli teologicznej ks. Henryka Seweryniaka* (Płock 2022).
Nr ORCID: 0000-0001-5337-0329

Jacek Banaś – nauczyciel, etyk; zastępca dyrektora Departamentu Kształcenia Ogólnego i Podstaw Programowych (MEiN).

Magdalena Bejm – magister filologii klasycznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od 2020 roku asystent dydaktyczny w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, prowadzi lektorat języka łacińskiego i greki starożytnej. Główne kierunki zainteresowań naukowych: mediewistyka, literatura nowołacińska XVI wieku, edytorstwo. Przygotowuje edycję cap. XXXIX-XL *Victoria Deorum, sive veri herois eductio* S.F. Klonowica wraz z komentarzem edytorskim.

Marcin M. Grabowski – absolwent filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą metafizyka tomistyczna, historia filozofii starożytnej i chemia organiczna.
Nr ORCID: 0009-0009-1072-2641

Martyna Kozakiewicz – mgr; doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na kierunku nauk teologicznych.

Dawid Lipski – dr; adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Akademii Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel dyplomowany etyki w szkole podstawowej i średniej.
Nr ORCID: 0000-0003-2136-0622

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Lowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów*, *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów*. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (Ius)”.
Nr ORCID: 0000-0002-4387-8820

Adam Machowski – ks. dr, wykładowca filozofii i etyki w Akademii Jagiellońskiej w Toruniu. Obronił doktorat z teologii poświęcony moralno-etycznym aspektom *De regno* Tomasza z Akwinu i doktorat z filozofii na Universidad de Navarra zatytułowany *Participatio politica en Tomás de Aquino* będący interpretacją filozofii politycznej Akwinaty zawartej w *Komentarzu do „Polityki”* i w *Sumie teologicznej*. Autor wielu artykułów odnoszących się do doktryny społecznej i politycznej Tomasza z Akwinu. Ostatnio głównym tematem badań są studia komparatystyczne nad sprawnościami moralnymi u Akwinaty i Konfucjusza – książka: *Cnoty społeczne u Konfucjusza i Tomasza z Akwinu. Studium porównawcze nad sprawnościami moralnymi Wschodu i Zachodu*.
Nr ORCID: 0000-0003-0681-0728

Henryk Majkrzak SCJ – doktor habilitowany teologii dogmatycznej, doktor teologii życia wewnętrznego i doktor filozofii człowieka, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego oraz członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego i Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, miłośnik dzieł i nauczania św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu i innych doktorów Kościoła. Wieloletni wykładowca w Wyższym Seminarium Misyjnym Księży Sercanów w Stadnikach oraz w różnych uczelniach kościelnych Krakowa i okolic, współpracujący z wieloma czasopismami naukowymi, autor ponad 140 publikacji, w tym 18 książek. Swoją działalnością wspiera rodzinę, patriotyzm i pamięć o Żołnierzach Wyklętych, czyli Niezłomnych.

Konstanty J. Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą historia scholastycznej filozofii naturalnej i metafizyki.

Nr ORCID: 0009-0000-9575-8217

Valentine Aghoghophia Ovie – ks. mgr, związany z Zakonem św. Augustyna w prowincji nigeryjskiej (urodził się w Lagos w Nigerii). W 2012 roku uzyskał na Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Makurdi w stanie Benue licencjat z filozofii, a w 2017 roku na Uniwersytecie św. Augustyna w Jos, w stanie Plateau licencjat z teologii. Pogłębiając swoje naukowe zainteresowania studiował teologię uzyskując w 2022 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie tytuł magistra teologii dogmatycznej. Obecnie kończy swoją rozprawę doktorską z teologii dogmatycznej. Ponadto od sześciu lat pracuje jako wikariusz w Archidiecezji Warszawskiej, zajmując się anglojęzyczną społecznością katolicką. Publikuje artykuły na tematy teologiczne związane z angelologią, kosmogonią, mariologią i epistemologią.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.

Nr ORCID: 0000-0003-0618-611X

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a szczególnie filozoficznymi podstawami koncepcji psychologicznych oraz antropologicznymi aspektami prawdy.
Nr ORCID: 0000-0001-6078-7384

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pełni funkcję z-cy dyrektora Instytutu Filozofii oraz z-cy przewodniczącego Rady Dyscypliny Filozofia. Jest ponadto z-cą redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego i członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Zainteresowania naukowe M. Płotki skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książek: *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności*, (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: 0000-0002-6993-2178

Dominika Rejewska – studentka filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pracę dyplomową poświęca zagadnieniom ontologii dzieła sztuki u Hansa-Georga Gadamera.

Jan Siwierski – studiuje na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz na Warszawskim Uniwersytecie Medycznym. Do jego zainteresowań należą metafizyka, logika i filozofia nauki.

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował: fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej

dotyczącej świata. Jego teorię poznania określa się mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie – aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Elementy filozofii*; *Wprowadzenie do metafizyki*; *O metodzie teorii poznania*; *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczne*; *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy).

Bartłomiej Uzar – student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką i logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: 0000-0002-2240-1310

Katarzyna Werkowicz – mgr fizjoterapii i filozofii. Absolwentka studiów licencjackich i magisterskich na Akademii Wychowania Fizycznego oraz na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W jej dorobku, znajdują się prace naukowe z obszaru medycyny i filozofii. Analizowała takie problemy jak: wstyd w relacji lekarz – pacjent oraz antropologia zawarta w polskim Kodeksie Etyki Lekarskiej.

Bartosz Zalewski – dr, adiunkt adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pracę doktorską pt. „*Humanitas*” w ustawodawstwie Konstantyna Wielkiego obronił z wyróżnieniem 2020 roku. Jest członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Jego zainteresowania naukowe dotyczą wpływu chrześcijaństwa na prawo rzymskie w okresie późnoantycznym, rzymskiego prawa karnego i jego

receptji w Europie średniowiecznej oraz wczesnonowożytnej, myśli polityczno-prawnej św. Tomasza z Akwinu.

Nr ORCID: 0000-0001-7508-354X

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możnościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku wydał monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możnościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: *Tomasz z Akwinu, Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza*, (Warszawa 2021) oraz *Tomasz z Akwinu, Kwestia o substancjach duchowych*, (Warszawa 2023).

Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X